

FAGPLAN KREDITT 2016-2017

*Autorisasjonsordningen
i kreditt*

INNHold

DEL 1

OM FAGPLANEN	4
: 1.1. BAKGRUNN OG FORMÅL MED FAGPLANEN	4
: 1.2. OVERSIKT OVER INNHold	4
: 1.3. MÅLET ER Å BENYTTET KOMPETANSEN I KUNDEMØTER	5
: 1.4. OVERGANGSORDNINGER	5
: 1.5. KRAV TIL BESTÅTT OG TIDSBEGRENSNING	6
: 1.6. OPPLÆRINGSMATERIELL	6
: 1.7. KARTLEGGINGSTEST	6
: 1.8. KUNNSKAPSNIVÅER	6

DEL 2

EMNER I KREDITT	7
: 2.1. EMNEOMRÅDE 1: Kredittvurdering og produkter	7
<i>Oversikt og bakgrunn</i>	7
Fagemne 1.1. Bankenes rammebetingelser og intern policy	7
Fagemne 1.2. Informasjon og rådgivers roller i forhold til kunden	8
Fagemne 1.3. Vurdering av produkter og kredittformer for ulike typer kunder	9
Fagemne 1.4. Kredittvurdering og boligfinansiering	10
Fagemne 1.5. Vurdering av sikkerhet	11
Fagemne 1.6. Risikoklassifisering av kunder (Kredittmodeller)	11
Fagemne 1.7 Oppfølging i kredittens løpetid	11
: 2.2. EMNEOMRÅDE 2: Kredittdokumenter	12
<i>Oversikt og bakgrunn</i>	12
Fagemne 2.1. Dokumenter i kreditt- og sikkerhetsetableringen	12
Fagemne 2.2. Ektefellers/samboeres gjeldsstiftelse	12
Fagemne 2.3. Kausjoner	13
Fagemne 2.4. Forsikringsforhold	14
Fagemne 2.5. Innfrielse, sletting og tilbakelevering av kreditt og sikkerhetsdokumentene	14
: 2.3. EMNEOMRÅDE 3: Panteetablering	15
<i>Oversikt og bakgrunn</i>	15
Fagemne 3.1. Fellesregler for pantsettelse	15
Forskjellige typer panteobjekter	16
Fagemne 3.2. Pant i fast eiendom	16
Fagemne 3.3. Pant i borettslagsandel	17
Fagemne 3.4. Pant i aksjeleilighet	17
Fagemne 3.5. Salgspant	17
Fagemne 3.6. Pant i enkle pengekrav	18
Fagemne 3.7. Pant i aksjer	

DEL 3

FELLES EMNEOMRÅDER MED FINANSIELL RÅDGIVNING **19**

: 1. EMNEOMRÅDE 1: PERSONLIG ØKONOMI 19

Oversikt og bakgrunn 19

Fagemne 1.1. Privatøkonomisk styring, budsjett, relevante emner i ulike livsfaser 20

Fagemne 1.2. Selvangivelser og skatt 20

Fagemne 1.3. Alders-, uføre- og etterlattepensjon (offentlige og private ordninger) 21

Fagemne 1.4. Arv, forskudd på arv, skatt og tilpasninger 21

Fagemne 1.5. Økonomiske og juridiske sider ved inngåelse og oppløsning
av ekteskap og ugift samliv 22

Fagemne 1.6. Mindreårige, verge, fylkesmannen og banken 22

: 2. EMNEOMRÅDE 2: MAKROØKONOMI 23

Oversikt og bakgrunn 23

Fagemne 2.1. Innledning 24

Fagemne 2.2. Nasjonalregnskap og andre sentrale økonomiske størrelser 24

Fagemne 2.3. Kreditt - og valutamarkedet 25

Fagemne 2.4. Konjunkturteori 25

Fagemne 2.5. Inflasjon og pengepolitikk 26

DEL 4

TVERRGÅENDE EMNER **27**

: 1. TVERRGÅENDE EMNE: GRUNNLEGGENDE REGELVERK 27

Oversikt og bakgrunn 27

Tverrgående fagemne 1.1. Grunnleggende lovforståelse 27

Tverrgående fagemne 1.2. Særlige relevante offentligrettslige bestemmelser 29

Tverrgående fagemne 1.3. Særlige relevante privatrettslige bestemmelser 29

: 2. TVERRGÅENDE EMNE: Etikk og god rådgivningsskikk 30

Oversikt og bakgrunn: 30

Tverrgående fagemne 2.1. Etske begreper 31

Tverrgående fagemne 2.2. Etske prinsipper 31

Tverrgående fagemne 2.3. Etske dilemmaer 32

Tverrgående fagemne 2.4. Etikk og tilbakemeldingskultur 32

Tverrgående fagemne 2.5. Profesjonsetikk 33

Tverrgående fagemne 2.6. God rådgivningsskikk 33

Antall oppgaver 110

DEL 1 OM FAGPLANEN

: 1.1. BAKGRUNN OG FORMÅL MED FAGPLANEN

I forbindelse med samordning av finansnærings autorisasjons- og godkjenningsordninger ble det besluttet å utvikle en felles fagplan i kreditt som beskriver minimumskravene til kompetanse hos kredittrådgivere i privatmarkedet. Med utgangspunkt i denne er det nå etablert en nasjonal autorisasjonsordning for kredittrådgivere. Målet er å styrke kvaliteten på kredittrådgivning overfor kunder. Det er avgjørende for kundene at alle som arbeider innenfor feltet kreditt for privatmarkedet har den nødvendige minstekompetanse og etterlever god rådgivningsskikk. Det er også viktig for den alminnelige tillit som finansnæringen er avhengig av og for nærings omsdømme. En felles kompetansesstandard og testing i et kontrollert miljø bidrar til legitimitet og troverdighet. Med kredittrådgivning forstås den personlige veiledning som finansforetakenes rådgivere gir om kreditt til privatpersoner.

For å bli autorisert må rådgiverne bestå en omfattende kunnskapsprøve. Hensikten med kunnskapsprøven er å dokumentere fagkunnskap. Fagplanen for kunnskapsprøven gir kandidatene en oversikt over faginnhold, stoffomfang, kunnskapskrav og kunnskapsnivå. Fagplanen gir også grunnlag for å utvikle relevante opplæringsopplegg.

EUs direktiv om boligkreditt (Mortgage Credit Directive) skal implementeres i norsk rett, og vil kunne påvirke kravene til blant annet kredittkompetanse og kundeinformasjon. Fagplanens innhold vil bli tilpasset kravene i direktivet.

Fagplanen er et dynamisk dokument. Fra publisering av endret fagplan vil det gå tre måneder før kandidatene testes i nytt eller endret fagstoff. Siste versjon finnes alltid tilgjengelig på FinAut sine nettsider.

: 1.2. OVERSIKT OVER INNHOLD

Fagplanen beskriver minimumskrav til generell fagkunnskap som det forventes at kompetente kredittrådgivere i privatmarkedet skal ha, dvs. kunnskap om:

- kredittinstitusjoners rolle i samfunnet og rådgivers rolle overfor kunder
  - personlig økonomi (livsfaser, behov, produkter og løsninger.)
  - viktige elementer i kredittvurderingen, som for eksempel risikoelementer i kredittarbeidet, kredittdokumenter, panteetablering med mer.
-
- Den samlede fagplanen gjelder for kandidater som kun er kredittrådgivere
  - Kandidater som er AFR-autoriserte, får fritak for del 3 og 4. Kandidater som er GOS-godkjente, får fritak for del 4.

I Del 2 av fagplanen beskrives emnene i Kreditt privatmarked.

I Del 3 av fagplanen presenteres emner som er felles med finansiell rådgivning (AFR).

I Del 4 av fagplanen presenteres tverrgående emner som er felles for alle fagplaner/ordninger. (Grunnkompetansen i all kunderådgivning i privatmarkedet)

Testing av kunnskap

Fra Finauts store spørsmålsdatabase trekkes det et fast antall oppgaver etter et bestemt uttrekksmønster. Kandidaten tildeles en kunnskapsprøve med definert uttrekk fra de emnene vedkommende skal ha, dvs. at det tas hensyn til eventuelle fritak som kandidaten skal ha.

Emneområder for kreditt privatmarked	Antall oppgaver i test
Emneområder kreditt	
Kredittvurdering og produkter	25
Kredittdokumenter	15
Pantetablering	15
Personlig økonomi*	25
Makroøkonomi*	10
Tverrgående emner: Generelt regelverk, Etikk og god rådgivningsskikk*	20
Antall oppgaver	110

*Kandidater med AFR-autorisasjon får fritak for Personlig økonomi, Makroøkonomi og Tverrgående emner.
Kandidater med GOS-godkjenning får fritak for Tverrgående emner.

: 1.3. MÅLET ER Å BENYTT KOMPETANSEN I KUNDEMØTER

Finansnæringen ønsker rådgivere med fagkunnskap og ferdigheter som til sammen gir en helhetlig anvendbar kompetanse til beste for kunden. Fagkunnskap er en forutsetning for god praksis, men er i seg selv ikke nok til å gi god praksis. FinAut anbefaler at opplæring tilrettelegges på en slik måte at rådgiverne får anvendt kunnskapen og trent på en mest mulig praksisnær måte og i tråd med god rådgivningsskikk, næringens standard for kundemøter.

Relevante metoder kan være:

- Eksempler fra praksis
- Caseoppgaver
- Rollespill
- Felles diskusjon
- Medlytt

I Kreditt testes praktisk kompetanse gjennom vurdering av et antall gjennomførte kredittsaker som dokumenterer at kandidaten kan anvende kompetansen i kredittvurderingen. Hver sak skal evalueres av den personen som er utpekt som kandidatens sensor i henhold til felles krav fra FinAut. Felles rammeverk og sensorveiledning vil bli utarbeidet.

: 1.4. OVERGANGSORDNINGER

For tidligere internt «godkjente» kredittrådgivere (dvs. at kandidatene bedriver kredittvurdering etter fullmakt i bedriften og oppfyller kravet til yrkesrelevant praksis), er det tilstrekkelig at kunnskapsprøven er bestått innen 21.03.2019. Disse får fritak for praksiskravet og Samtalen.

: 1.5. KRAV TIL BESTÅTT OG TIDSBEGRENSNING

Kunnskapsprøven er bestått når kandidaten har minst 70 % korrekte svar totalt og minst 50 % korrekte svar på hvert enkelt av de seks emneområdene.

Tillatt tid på kunnskapsprøven avhenger av hvilken prøve man skal ha:

- Prøve med kredittemner, tilleggsemner og tverrgående - 3 timer inkludert pauser o.l.
- Prøve med kredittemner og tilleggsemner – 2,5 timer inkludert pauser o.l.
- Prøve med kun kredittemner – 1,5 timer inkludert pauser o.l.

: 1.6. OPPLÆRINGSMATERIELL

Finansbedriftene har selv ansvar for opplæring (metoder, omfang og leverandører). Noe opplæringsmateriell er utviklet i regi av bransjefellesskapet og er fritt tilgjengelig på Finauts hjemmeside:

- *Mot og tillit - Etikk for rådgivere/selgere i finansbransjen*
- Kommentarhefte til god rådgivningsskikk
- Aktuelle lover og regler
- Rundskriv

: 1.7. KARTLEGGINGSTEST

Alle kandidater har tilgang til kartleggingstester som omhandler enten hele fagplanen eller de delene som AFR- autorisert og GOS-godkjente skal testes i. Kartleggingstestene er autentiske tester med like mange oppgaver og samme tidsramme som kunnskapsprøvene. Hensikten med kartleggingstesten er å gi kandidaten en indikasjon om opplæringsbehov, samt et bilde av innhold, vanskelighetsgrad og tidsbruk i selve kunnskapsprøven. For mange kandidater er det også nyttig å trene på flervalgsoppgaver som testform og å bli kjent med brukergrensesnittet som benyttes på kunnskapsprøven.

: 1.8. KUNNSKAPSNIVÅER

Det kreves ulike nivåer av kunnskapsbeherskelse, og disse er spesifisert under hvert delemne i fagplanen:

- Nivåene beskriver hvilken kompleksitet oppgavene har
- Nivåene bygger på hverandre. Har man kunnskap på nivå 2, betyr det at man også kunnskap på nivå 1.
- Delemner som skal testes på nivå 2 kan også ha oppgaver som er på nivå 1.
- Kunnskapsnivåer er spesifisert under hvert delemne i fagplanen.

Kunnskapsnivåer	Beskrivelse – noen stikkord
Gjengi fakta/vite at	<ul style="list-style-type: none"> • huske eller gjengi informasjon, fakta, begreper, definisjoner og prinsipper • vite at noe er som det er • kjenne til metoder, lover etc
Forståelse	<ul style="list-style-type: none"> • forstå sammenhengen i en problemstilling eller forholdet mellom ulike størrelser eller begreper • forstå meningen eller hensikten med noe • omforme eller oversette informasjonen, ikke bare gjengi faktabasert kunnskap
Anvendelse	<ul style="list-style-type: none"> • finne ut hvilken metode eller prinsipp som kan brukes for å løse oppgaven. • identifisere en kjent situasjon/problem og bruke hensiktsmessig kunnskap eller metode • forutsi/anslå (eller resonnerer seg fram til) sannsynlige hendelser fra spesifiserte betingelser.

DEL 2 EMNER I KREDITT

: 2.1. EMNEOMRÅDE 1: KREDITTVURDERING OG PRODUKTER

Oversikt og bakgrunn

Kredittvurdering og kjennskap til ulike kredittprodukter og deres egenskaper er sentralt for kredittrådgivere som arbeider med kundekontakt og rådgivning for kredittkunder. Det er viktig at rådgivere forstår de rammebetingelser myndigheter stiller overfor finansinstitusjoner, og de viktigste sider av kredittgivning overfor personkunder. Rådgiverne skal være i stand til å identifisere og vurdere kredittrisiko, gi råd på et generelt grunnlag og også være i stand til å kunne innstille kreditt på et kredittfaglig grunnlag.

Det legges spesiell vekt på at rådgivere som kunderådgiver skal forstå de ulike risikomomenter ved forskjellige kredittsituasjoner, de forskjellige kredittprosedyrer/-dokumenter og være i stand til å viderefremde vurderinger/informasjon til kunden.

Kredittvurdering og produkter består av 7 fagemner:

- 1.1. Bankenes rammebetingelser og intern policy
- 1.2. Informasjon og rådgivers roller i forhold til kunden
- 1.3. Vurdering av produkter og låneformer for ulike typer kunder
- 1.4. Kredittvurdering og boligfinansiering
- 1.5. Vurdering av sikkerhet
- 1.6. Risikoklassifisering av kunder (Kredittmodeller)
- 1.7. Oppfølging i kredittens løpetid

FAGEMNE 1.1. BANKENES RAMMEBETINGELSER OG INTERN POLICY

Beskrivelse

Fagemnet gir en oversikt bankenes mest sentrale rammebetingelser for å yte kreditt til privatmarkedet.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.1.1. Sentrale institusjoner Rådgivere skal kjenne til sentrale institusjoner og rollene de har i kredittmarkedet. Spesielt skal rådgivere kjenne til gjeldende forskrift om nye boliglån.	Fakta
1.1.2. Sentrale lover Rådgivere skal kjenne til sentrale lover som har betydning for kredittmarkedet og deres rolle. <i>Sentrale lover:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Finansavtaleloven • Hvitvaskingsloven • Panteloven • Tvangsfullbyrdelsesloven • Finanstilsynsloven • Finansforetaksloven • Gjeldsordningsloven	Forståelse
1.1.3. Finansdepartementets forskrift om nye utlån med pant i bolig Rådgiver skal kunne anvende Finansdepartementets forskrift om nye utlån med pant i bolig.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.1.4. Intern policy og retningslinjer Rådgiver skal vite at kredittområdet i bank reguleres av interne retningslinjer som kredittstrategi, kredittpolicy, kredittbehandlingsrutiner, bevilgningsreglement	Fakta

FAGEMNE 1.2. INFORMASJON OG RÅDGIVERS ROLLER I FORHOLD TIL KUNDEN

Beskrivelse

Kredittrådgivere kan ha ulike roller, og det er viktig at rådgivere er klar over hvilken rolle de har i ulike sammenhenger.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.2.1. Informasjon for kredittverdighet Rådgivere skal vite hvordan og hvilken sentral informasjon som bør samles inn for å kunne vurdere kundens kredittverdighet.	Fakta
1.2.2. Krav om informasjon til kunden Rådgivere skal kjenne til krav om informasjon til kredittkunder. Kort om krav/plikt i forbindelse med inngåelse av kredittavtalen. Ref. Finansavtalelovens kap. 3. Kredittavtaler mv. §§ 44 - 48 <ol style="list-style-type: none"> 1. Kredittbehandlingen 2. Opplysningsplikt før inngåelse av avtalen 3. Plikt til å gi fyllestgjørende forklaring 4. Plikt å vurdere kredittsøkers kredittverdighet 5. Frarådningsplikt 6. Innholdet i kredittavtalen	Fakta
1.2.3. Ulike roller som kredittrådgiver Rådgiver skal vite at de kan ha flere roller i etableringen og gjennomføring av et kredittforhold og forstå hva de ulike rollene innebærer som rådgiver. <i>Sentrale roller er:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Selger/markedsfører • Rådgiver • Bankens representant • Informasjonsinnhenter og kredittvurderer • Kredittbevilger • Engasjementoppfølger • Kredittavvikler	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.3. VURDERING AV PRODUKTER OG KREDITTFORMER FOR ULIKE TYPER KUNDER

Beskrivelse

Fagemnet omhandler de vanligste kredittformene som nedbetalingskreditt, rammekreditt, mellomfinansiering og finansieringsbevis. Ikke alle banker tilbyr «spesialprodukter» som valutakreditt, byggekreditt og seniorkreditt, og kunnskapsnivået vil derfor være differensiert avhengig av bankens tilbud. Videre omhandler fagemnet ulike kostnader ved kredittopptak, rentetyper og gebyrer. Rådgiveren skal forstå hvilke produkter og kredittformer som passer kunder i forskjellige risikoklasser og livsfaser, og gjennom dette sikre tilpasset rådgivning.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.3.1. Livsfaser Rådgiver skal kjenne til kredittbehov og likviditetsmessige utfordringer som kan oppstå i ulike livsfaser.	Fakta
1.3.2. Økonomiske konsekvenser ved normale livshendelser Rådgiver må kjenne til hvordan ulike normale livshendelser kan påvirke kredittavtalen og kundens betjeningsevne (eks. samboerskap, giftemål, familieforøkelse, skilsmisse, pensjon, ulykke eller sykdom, ektefelle/ samboers død mm).	Fakta
1.3.3. Valg av produkter og kredittformer Rådgiver skal forstå hvilke produkter og kredittformer som passer kunder i forskjellige risikoklasser og livsfaser.	Fakta Forståelse
1.3.4. Typer og egenskaper Rådgiver skal kjenne til forskjellige kredittformer, og forstå egenskapene ved disse. Sentrale kredittformer: Rådgiver skal kjenne til produktegenskaper knyttet til produktene under og kunne anbefale det riktige produktet til den riktige kunden. <ul style="list-style-type: none"> • Nedbetalingskreditt med fast og flytende rente, serie og annuitetskreditt • Finansieringsbevis • Rammekreditt • Mellomfinansiering • Forbrukskreditt (blancolån) • Kredittkort • Valutakreditt • Seniorkreditt • Byggekreditt	Fakta Forståelse Anvendelse
1.3.5. Kredittkostnader, nominell og effektiv rente. Rådgiver skal kjenne til ulike kredittkostnader, deres egenskaper og hvordan de utgjør forskjellen mellom den nominelle og effektive lånerenten.	Fakta Forståelse
1.3.6. Gebyrer Rådgiver skal videre kjenne til vanlige gebyrer som: <ul style="list-style-type: none"> • Offentlige gebyrer:<ul style="list-style-type: none"> - Tinglysningsgebyr: skjøte og panteretter - Endringsgebyrer hos Kartverket - Dokumentavgift • Bankgebyrer:<ul style="list-style-type: none"> - Månedlig termingebyr - Endrings- og etableringsgebyr og depotgebyr - Provisjon	Fakta

fortsetter ...

... fortsettelse fra forrige side

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.3.7. Flytende rente og rentemargin Rådgiver skal vite hva flytende rente og rentemargin er.	Fakta
1.3.8. Fast rente, rentetapserstatning og rentetapsgevinst (over- og underkurs) Rådgiver skal vite hva fast rente er og forstå forskjellen på over- og underkurs. Videre skal man forstå hva som utløser over- og underkurs.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.4. KREDITTVURDERING OG BOLIGFINANSIERING

Beskrivelse

Fagemnet omhandler hovedmålsettingen med kredittvurderingen og hvordan denne gjennomføres med hensikt å gi best mulig kvalifisert og tilpasset rådgivning.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.4.1. Avdekke kredittbehov Rådgiver skal kunne avdekke kundens kredittformål og kredittbehov, og forstå hva det innebærer.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.4.2. Kartlegge kundens kredittsituasjon Rådgiver skal kunne kartlegge og dokumentere kundens egenkapital, inntekt, gjeld og økonomisk situasjon, både ved nåsituasjon og ved eventuelle fremtidig kredittopptak, og forstå betydningen av dette og hva det innebærer.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.4.3. Kundens betalingsevne og risiko Rådgiver skal kunne avdekke kundens betalingsevne og vilje for å begrense og overføre risiko, og forstå betydningen av dette og hva det innebærer.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.4.4. Kundens økonomiske toleranse Rådgiver skal kunne vurdere kundens likviditetssituasjon og konsekvenser av en eventuell renteøkning. Rådgiver skal kunne presentere dette for kunden slik at denne vurderer risiko og gjør sine egne valg.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.4.5. Frarådningsplikten Rådgiver skal kunne benytte frarådningsplikten og forstå viktigheten av denne.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.4.6. Løsningsforslag Rådgiver skal kunne utarbeide løsningsforslag på kundens kredittbehov og kunne presentere og forklare dette for kunden.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.4.7. Økonomisk planlegging for fremtidig hendelser Rådgiver skal forstå behovet for økonomisk planlegging for fremtidige hendelser, og kunne identifisere og foreslå løsninger for investeringer, nye lån, boligbytte, nedbetaling av gjeld med mer.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.4.8. Planlegging og budsjettering Rådgiver skal forstå viktigheten av planlegging og budsjettering for å avdekke betjeningssevne og vurdere belåningsgrad.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.5. VURDERING AV SIKKERHET

Beskrivelse

Fagemnet omhandler vurdering av sikkerheten for kreditten, herunder hvilke mekanismer som påvirker boligverdier som for eksempel konjunkturer, boligbygging og etterspørsel.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.5.1. Vurdering av sikkerheter</p> <p>Rådgivere skal vite hvordan og hvilken sentral informasjon og dokumentasjon som bør samles inn for å kunne vurdere verdien av sikkerheten og belåningsgrad for kreditten. Rådgiver skal forstå og kunne viktige elementer som inngår i vurderingen av sikkerheter, herunder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belåningsgrad (LTV) i forhold til forskjellige typer pantobjekter • Realisasjonsverdier • Sikkerhetsbegreper (fallhøyde, likviditet, pantbarhet) • Boligmarkedet og likviditetsrisiko • Sikkerhetsmodell (LGD – loss given default) • EAD (exposure at default / engasjement ved mislighold)	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.6. RISIKOKLASSIFISERING AV KUNDER (KREDITTMODELLER)

Beskrivelse

Fagemnet omhandler bruken av modeller og IT systemer som er knyttet til klassifisering av kredittkunder og grunnlag for prising av kreditter.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.6.1. Klassifisering av kredittkunder</p> <p>Rådgiver skal forstå prinsipper og hensikten bak klassifisering av kredittkunder knyttet til kredittområdet.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Misligholdssannsynlighet (PD)	Fakta Forståelse
<p>1.6.2. Kapitaldekningskrav og kostnader</p> <p>Rådgiver skal forstå hva som bestemmer bankenes priser, hva som inngår i kapitaldekningskravene, hvordan EK-avkastning beregnes, hvordan egne kostnader påvirker priser og avkastning og forskjellen på de ulike fundingkildene.</p> <p><i>Sentrale elementer er:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kapitaldekningskrav, egenkapitalavkastning, ulike kostnadstyper mv. • Fundingkilder og -kostnader	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.7 OPPFØLGING I KREDITTENS LØPETID

Beskrivelse

Fagemnet omhandler betydningen av å følge opp kunder og veilede dem i kredittens løpetid.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.7.1. Oppfølging og veiledning</p> <p>Rådgiver skal forstå betydningen av og hva det innebærer å veilede og følge opp kundens kreditt i løpetiden, samt endring av lånevilkår.</p>	Fakta Forståelse
<p>1.7.2. Mislighold</p> <p>Rådgiver skal forstå konsekvensene ved mislighold og gjeldsproblemer.</p>	Fakta Forståelse

: 2.2. EMNEOMRÅDE 2: KREDITTDOKUMENTER

Oversikt og bakgrunn

Rådgivere skal ha god kunnskap om de ulike kredittdokumentene som benyttes ved inngåelse av kredittavtaler mellom bank og personkunde. Videre skal rådgiver ha god kunnskap om de enkelte pantobjekter og sikkerheter. Rådgivere skal også ha god innsikt i forhold knyttet til ektefellers gjeldsstiftelse og kausjonsavtaler, samt forsikring knyttet til pantobjektet. Rådgiver skal også ha kunnskap om innfrielse, sletting og tilbakelevering av kreditt- og sikkerhetsdokumenter.

Kredittdokumenter består av 5 fagemner:

- 2.1. Dokumenter i kreditt- og sikkerhetsetableringen
- 2.2. Ektefellers/samboeres gjeldsstiftelse
- 2.3. Kausjoner
- 2.4. Forsikringsforhold
- 2.5. Innfrielse, sletting og tilbakelevering av kreditt og sikkerhetsdokumentene

FAGEMNE 2.1. DOKUMENTER I KREDITT- OG SIKKERHETSETABLERINGEN

Beskrivelse

Fagemnet omhandler kreditt- og sikkerhetsdokumentenes innhold, hvilke rettsregler som gjelder for dokumentene, og hvilken funksjon de har i kredittforholdet.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.1.1. Gjeldsbrev og skylderkjøring Rådgiver skal kjenne til formålet og innholdet i gjeldsbrevet og skylderkjøringen fra debitor.	Fakta
2.1.2. Pantsettelse og formkrav Rådgiver skal kjenne til hvem som kan pantsette hva, samt formkrav til selve pantedokumentet.	Fakta
2.1.3. Pantsettelseserklæringen Rådgiver skal kjenne til pantsettelseserklæringen som binder gjeldsbrevet til pantedokumentet.	Fakta
2.1.4. Avtaleinngåelse og finansavtalelovens krav Rådgiver skal kjenne til selve avtaleinngåelsen og de krav som finansavtaleloven stiller.	Fakta
2.1.5. Dokumentenes betydning ved inndrivelse og betydningen av tvangsgrunnlag Rådgiver skal forstå dokumentenes betydning ved inndrivelse samt betydningen av ulike tvangsgrunnlag.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 2.2. EKTEFELLERS/SAMBOERES GJELDSSTIFTELSE

Beskrivelse

Fagemnet omhandler ektefellers og samboeres gjeldsstiftelse, samt forpliktelser og ansvar. Videre tar det for seg adgangen til å pantsette egne formuesgoder.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.2.1. Ekteskap og samboerforhold Rådgivere skal forstå forskjellen mellom det ansvar ektefeller har i det innbyrdes økonomiske fellesskapet, og hvilke roller de har vis a vis kreditor i et gjeldsforhold. Rådgiver skal også kjenne til kravet om skriftlig ektefellesamtykke ved salg eller pantsettelse av felles bolig. Videre skal rådgiver vite at samboerforhold ikke er lovregulert og således i utgangspunktet ikke skaper noen rettslige forpliktelser etter ekteskapslovgivningen.	Fakta Forståelse
2.2.2. Gjeldsstiftelse og ansvar Rådgiver skal forstå ektefellers anledning til å stifte gjeld, herunder ansvar mellom dem og ovenfor kredittinstitusjonen.	Fakta Forståelse
2.2.3. Pantsettelse av formuesgoder Rådgiver skal kjenne til ektefellers anledning til å pantsette formuesgoder de eier, samt hvem som skal underskrive de ulike dokumentene.	Fakta

FAGEMNE 2.3. KAUSJONER

Beskrivelse

Fagemnet omhandler ulike typer kausjoner, selve kausjonsavtalen, kausjoners forfallstidspunkt samt kundens angrerett og kredittinstitusjonens frarådningsplikt.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.3.1. Ulike typer kausjon Rådgiver skal forstå de ulike kausjonstypene som følger av finansavtaleloven. Videre skal rådgiver forstå hva realkausjon er.	Fakta Forståelse
2.3.2. Selve kausjonsavtalen Rådgiver skal forstå de ulike kausjonsavtaler og videre kravet til skriftlighet av kausjonsavtalen, samt bankens opplysningsplikt, varslingsplikt og taushetsplikt.	Fakta Forståelse
2.3.3. Angrerett Rådgiver skal kjenne til kausjonistens angrerett og forstå konsekvensene ved bruk av denne.	Fakta Forståelse
2.3.4. Frarådningsplikt Rådgiver skal kjenne til bankens frarådningsplikt både dersom forhold ved låntager krever fraråding, og/eller dersom forhold ved kausjonisten krever fraråding.	Fakta
2.3.5 Kausjonens forfallstidspunkt Rådgiver skal kjenne til reglene for kausjonens forfallstidspunkt.	Fakta
2.3.6. Avtaleendring Rådgiver skal vite om mulighetene for endring av avtalen og konsekvenser for kausjonist.	Fakta
2.3.7. Virkning av mangler ved kausjonsavtalen Kandidaten skal kjenne til virkningen av mangler ved kausjonsavtalen.	Fakta

FAGEMNE 2.4. FORSIKRINGSFORHOLD

Beskrivelse

Fagemnet omhandler kredittinstitusjonens behov for å innhente dokumentasjon på forsikring for visse typer objekter.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.4.1. Krav til forsikringer Rådgiver skal kjenne til kravet om at objekter som stilles som pant skal være forsikret og at det kreves forsikringsattester på visse typer av panteobjekter.	Fakta
2.4.2. Forsikringsattest Rådgiver skal forstå hvorfor banken krever forsikringsattester på visse typer av pantobjekter.	Fakta Forståelse
2.4.3. Panthavergarantien / Felleserklæringen Rådgiver skal forstå hva som omfattes av panthavergarantien og felleserklæringen samt hvilke eiendommer ordningen omfatter.	Fakta Forståelse
2.4.4. Egenerklæring forsikring Rådgiver skal forstå hvorfor det i noen saker er tilstrekkelig med en egenerklæring og/eller kopi av polise fra debitor, mens det i andre saker er behov for en forsikringsattest.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 2.5. INNFRIELSE, SLETNING OG TILBAKELEVERING AV KREDITT OG SIKKERHETSDOKUMENTENE

Beskrivelse

Fagemnet omhandler kredittinstitusjonens plikt til å slette og returnere kredittdokumenter for kreditter som er innfridd.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.5.1. Retur av kreditt og sikkerhetsdokumenter Rådgiver skal kjenne til reglene for sletting og tilbakelevering av dokumentene som er stillet for den innfriddede kreditten (må også inneholde e-dokumenter).	Fakta

: 2.3. EMNEOMRÅDE 3: PANTEETABLERING

Oversikt og bakgrunn

Dette emneområdet omhandler kunnskap om etablering av pant, som er en viktig del av bankens kredittgivning for å sikre banken mot tap ved mislighold av engasjementer. Sentralt i fagemnet er de lovkrav og begrensninger som stilles ved etablering av gyldig pant, hva som omfattes av en panterett, betydning av etablert rettsvern og forskjellige typer panteobjekter på personmarkedsområdet. Rådgivere skal videre ha kunnskap om rettsregler som knytter seg til sikkerhetsdokumentene, samt kjenne til konsekvenser ved mangler i panteetableringen.

Panteetablering består av fagemner:

- 3.1. Felles regler for pant
- 3.2. Pant i fast eiendom
- 3.3. Pant i borettslagsandel
- 3.4. Pant i aksjeleilighet
- 3.5. Salgspant
- 3.6. Pant i enkle pengekrav
- 3.7. Pant i aksjer

FAGEMNE 3.1. FELLESREGLER FOR PANTSETTELSE

Beskrivelse

Fagemnet omhandler fellesregler og prinsipper for hva pant er, hvordan pant etableres, vedlikehold av pant og tvangsrealisasjon av pant.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.1.1. Pant og panterettens formål Rådgiver skal vite hva pant er og panterettens formål.	Fakta
3.1.2. Felles regler Rådgiver skal kunne gjengi fellesregler om pant, og kjenne til vilkår og begrensninger for å etablere gyldig pant. Det nevnes spesielt krav om lovhjemmel, spesialitetsprinsippet, panterett for tilleggskrav, ekteskapsloven og dekningsloven. Rådgiver skal kjenne til hvilke krav som kan dekkes under panteretten.	Fakta
3.1.3. Frivillig og tvunget pant, legalpant Rådgiver skal kunne skille mellom frivillig og tvunget pant, og hva dette innebærer. Rådgiver skal også ha kjennskap til legalpant.	Fakta
3.1.4. Dokumenter Rådgiver skal vite hvilke dokumenter panteavtalen består av.	Fakta
3.1.5. Rettsvern Rådgiver skal forstå betydningen av å etablere rettsvern for en panteavtale, og kjenne til hvordan rettsvern etableres for de forskjellige panteobjekter.	Fakta Forståelse
3.1.6. Prioritetsreglene Rådgiver skal forstå prioritetsreglene.	Fakta Forståelse
3.1.7. Gjenopplåning Rådgiver skal forstå reglene for gjenopplåning av en panterett.	Fakta Forståelse

Fortsetter ...

... fortsettelse fra forrige side

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.1.8. Eierform Rådgiver skal vite hvem som kan inngå avtale om pantsettelse, og hva panteretten omfatter. Herunder kjenne til at et panteobjekt kan ha reell og formell eier.	Fakta
3.1.9. Mellomfinansiering Rådgiver skal kjenne til problemstillinger rundt mellomfinansiering.	Fakta
3.1.10. Konsekvenser ved feil og mangler Rådgiver skal kjenne til hvilke konsekvenser mangler ved etablering av pant, rettsvernsmangler eller feil ved pantets forutsatte prioritet kan få.	Fakta
3.1.11. Tvangsinndrivelse Rådgiver skal kjenne til hovedprinsipper ved tvangsinndrivelse av sikkerheter.	Fakta

FORSKJELLIGE TYPER PANTEOBJEKTER

Felles beskrivelse

Fagemnene omhandler særregler for forskjellige typer pantobjekter som er aktuelle ved sikkerhetsstillelse for kreditt til forbrukere.

Rådgiver skal vite hva som omfattes av pant i de forskjellige typer pantobjekter, hvordan pant avtales og rettsvern etableres for de forskjellige objekter, samt spesielle begrensninger eller forhold for det enkelte objekt.

FAGEMNE 3.2. PANT I FAST EIENDOM

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.2.1. Hva panteretten omfatter Rådgiver skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.2.2. Avtale og rettsvern Rådgiver skal forstå hvordan pant avtales og rettsvern for pant i fast eiendom etableres.	Fakta Forståelse
3.2.3. Servitutter og rådighetsbegrensninger Rådgiver skal forstå hvilken betydning forskjellige typer servitutter og rådighetsbegrensning vil få for bankens panterett, eksempelvis borett, bruksrett, forkjøpsrett etc.	Fakta Forståelse
3.2.4. Festerett og eierseksjon Rådgiver skal forstå hva pant i festerett og eierseksjon er.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 3.3. PANT I BORETTSLAGSANDEL

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.3.1. Avtale og rettsvern Rådgiver skal forstå hva panteretten omfatter, hvordan pant avtales og rettsvern for pant etableres i borettslag.	Fakta Forståelse
3.3.2. Individuell nedbetaling (IN) Rådgiver skal kjenne til IN (individuell nedbetaling) ordningen.	Fakta

FAGEMNE 3.4. PANT I AKSJELEILIGHET

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.4.1. Hva panteretten omfatter Rådgiver skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.4.2. Avtale og rettsvern Rådgiver skal forstå hvordan pant avtales og hvordan rettsvern for pant etableres i aksjeleilighet.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 3.5. SALGSPANT

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.5.1. Hva panteretten omfatter Rådgiver skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.5.2. Vilkår for gyldig avtale og rettsvernsetablering Rådgiver skal forstå hvilke vilkår og begrensninger som forutsettes for gyldig avtale og rettsvernsetablering av denne type pant.	Fakta Forståelse
3.5.3. Bortfall og foreldelse Rådgiver skal kjenne til bortfall og foreldelse av salgspant.	Fakta

FAGEMNE 3.6. PANT I ENKLE PENGEKRAV

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.6.1. Hva panteretten omfatter Rådgiver skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.6.2. Avtale og rettsvern Rådgiver skal forstå hvordan pant i enkle pengekrav avtales og hvordan rettsvern etableres.	Fakta Forståelse
3.6.3. Særregler Rådgiver skal forstå særreglene for bankinnskudd i egen bank.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 3.7. PANT I AKSJER

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.7.1. Hva panteretten omfatter Rådgiver skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.7.2. Avtale og rettsvern Rådgiver skal forstå hvordan slikt pant avtales og hvordan rettsvern etableres for hhv aksjer som er registrert i VPS, og som ikke er registrert i VPS.	Fakta Forståelse

DEL 3

FELLES EMNER MED FINANSIELL RÅDGIVNING

: 1. EMNEOMRÅDE 1: PERSONLIG ØKONOMI

Oversikt og bakgrunn

Mange privatøkonomiske problemstillinger har stor betydning for kunder i ulike livsfaser – fra fødsel til grav. Etter hvert som en stor andel av befolkningen har fått høyere inntekt og formue, har fokuset på og etterspørselen etter privatøkonomisk rådgivning vært økende, og kompetansekravene er blitt skjerpet. Medienes stigende interesse for personlig økonomi har bidratt til et skjerpet bevissthetsnivå hos bankkunder, som ikke sjelden benytter den finansielle rådgiveren som førstekontakt på området.

Anvendelsen av kompetansen innenfor personlig økonomi foregår enten ved direkte rådgivning eller ved at rådgiveren inntar rollen som kompetent samtalepartner for kunden. Sistnevnte har berettigede forventninger om at finansrådgiveren har rimelig god oversikt over sentrale privatøkonomiske temaer. Det er grunn til å tro at innfrielse av forventningene gir mer tilfredse og lojale kunder.

Emneområdet "personlig økonomi" tar for seg typiske privatøkonomiske problemstillinger i ulike livsfaser, med sikte på at kandidaten blant annet skal:

- kunne foreslå gode løsninger for kunden innenfor privatøkonomisk styring og budsjettering, herunder kunne foreta enkle skatteberegninger.
- kunne foreslå gode løsninger for foreldre, besteforeldre og andre som ønsker å spare til barn eller barnebarn innenfor gjeldende regler, herunder grensen mot fylkesmannens forvaltningsplikt.
- ha god oversikt over grunnleggende arvefordelingsregler, herunder hvilke muligheter arvelater har til å fordele sin arv gjennom testament, ektepakt og forsikring.
- kjenne til gjenlevende ektefelles og eventuelt samboers rett til å sitte i uskifte og hvilken råderett de har under uskiftet.
- forstå hvordan skattereglene fungerer ved arv og gave, og gi kunden informasjon om aktuelle muligheter som bør undersøkes, for eksempel hos spesialist / advokat.
- ha god oversikt over grunnleggende familierett, herunder om ektefellenes rådighet og gjeldsansvar under ekteskapet, bankers opplysningsplikt og delingen ved ekteskapets opphør.
- ha god oversikt over hva som er viktig for ugifte samboere å tenke på av juridiske og økonomiske problemstillinger for å redusere risikoen for konflikter.
- kjenne til sentrale elementer i og ha rimelig god oversikt over pensjonsområdet, ikke minst alderspensjonen etter gamle og nye opptjeningsregler, kollektive ordninger og AFP.

Personlig økonomi består av seks fagemner:

- 1.1. Privatøkonomisk styring, budsjett, relevante emner i ulike livsfaser
- 1.2. Selvangivelse og skatt
- 1.3. Alders-, uføre- og etterlattepensjon (offentlige og private ordninger)
- 1.4. Arv, forskudd på arv, skatt og tilpasninger
- 1.5. Økonomiske og juridiske sider ved inngåelse og oppløsning av ekteskap og ugift samliv
- 1.6. Mindreårige, verge, fylkesmannen og banken

Antall oppgaver på kunnsksprøven: 25

FAGEMNE 1.1. PRIVATØKONOMISK STYRING, BUDSJETT, RELEVANTE EMNER I ULIKE LIVSFASER

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om husholdningsbudsjett som ledd i arbeidet med å bistå kunden med å få oversikt, styring og kontroll over privatøkonomien. Siden SIFO-budsjettet inngår som et sentralt normelement ved mange bankers beregning av kundenes likviditetsoverskudd, omhandles sentrale og konkrete kjennetegn ved dette budsjettet. I tillegg behandles karakteristika ved ulike låneformer, beregning av og anvendelse av likviditetsoverskudd.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.1.1. Familiebudsjett måned/år Kandidaten skal kunne redegjøre for og forstå prinsippene som ligger til grunn for SIFO-budsjettet, herunder om oppbyggingen, individspesifikke og husholdningsspesifikke utgifter samt hvilke "hovedposter" som faller utenfor SIFO-budsjettet.	Fakta Forståelse
1.1.2. Kundens betalingsevne Kandidaten skal forstå forskjellene mellom ulike låneformer (serie, annuitet og rammelån), og videre kunne anvende kunnskapen til å vurdere kundens spareevne.	Fakta Forståelse
1.1.3. Livsfaseøkonomi Kandidaten skal forstå betydningen av sparing generelt og til pensjon spesielt og se sammenhengen mellom nedbetaling av lån kontra annen sparing.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.2. SELVANGIVELSER OG SKATT

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om sentrale skattemessige forhold for personkunder. Forståelse av skattesystemet og begreper som skatteklasse, bruttoskatt, nettoskatt og marginalskattebetraktninger er en viktig forutsetning for helhetlig finansiell rådgivning. Gjennom enkle beregninger dokumenteres forståelse. Skattefri leieinntekt fra egen bolig kan være en viktig finansieringskilde – spørsmålet er under hvilke vilkår leieinntekter er skattefrie. Vilkår for skattefrihet er sentralt også i forbindelse med salg av bolig og hytte. Formuesskatt vektlegges ofte ved finansielle investeringer, og det er viktig å ha god kjennskap til hvordan systemet fungerer, herunder hvordan formuesskattegrunnlaget er for sentrale objekter.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.2.1. Ligning Kandidaten skal kunne gjengi reglene for ligning av ektefeller, ugifte samboere og barn.	Fakta
1.2.2. Inntekt og fradragposter, skatteberegninger Kandidatene skal kunne forstå prinsippene skattesystemet er bygd på, herunder gjengi innholdet og betydningen av begrepene alminnelig inntekt, personinntekt, toppskatt og marginalsatt. Videre skal kandidaten kunne utføre enkel skatteberegning med oppgitte satser.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.2.3. Boligskatt ved utleie og salg Kandidaten skal forstå reglene for skatt ved utleie av egen bolig.	Fakta Forståelse
1.2.4. Formuesskatt Kandidaten skal forstå prinsippene for formuesansettelsen og foreta formuesskattberegninger med oppgitte satser.	Fakta Forståelse Anvendelse

FAGEMNE 1.3. ALDERSPENSJON OG UFØRETRYGD

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om sentrale pensjonsytelser, som er et viktig grunnlag for å kunne gi kvalifiserte råd om sparing til pensjon. Sentralt i fagemnet er hovedelementene i de ulike pensjoner og hvordan størrelsen på disse henger sammen med lønnsnivå, tilknytning til ulike pensjonsordninger og antall år i arbeid. Sammenheng og samordning mellom ytelsene står også sentralt. Temaet er komplisert, med mange spesialtilfeller. Dette nødvendiggjør bruk av illustrerende eksempler på et overordnet nivå, der det er hovedprinsippene som kommer frem.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.3.1. Alderspensjon etter folketrygden, kollektive ordninger og AFP Kandidaten skal kunne forstå hovedprinsipper i folketrygdens oppbygging ved ulike pensjonsytelser, gjengi hovedprinsipper for tjenestepensjoner og hovedprinsipper i statens pensjonskasse. Videre skal kandidaten forstå vilkårene for å få AFP og størrelsen på ytelsen. Videre skal kandidaten forstå behovet for egen sparing til pensjon.	Fakta Forståelse
1.3.2. Uføretrygd Kandidaten skal kjenne hovedprinsipper ved folketrygdens regler for uføretrygd, samt forstå behov for private forsikringer.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.4. ARV, FORSKUDD PÅ ARV, SKATT OG TILPASNINGER

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om fordeling av arv og forskudd på arv. Arvelater kan i større eller mindre grad styre arveoppgjøret gjennom testament, dog innenfor visse rammer. Arvelater kan gjøre ulike valg mens arvelater/giver lever, hvilket kan være økonomisk gunstig. Arveavgiften er opphevet fra og med 2014, men ulike alternativer kan ha skattemessige konsekvenser som bør vurderes. Ved å kjenne til sentrale regler om arv, arveforskudd og skatt vil kandidaten kunne gi kunden informasjon om aktuelle muligheter som kan gi gode løsninger. Hvorvidt gjenlevende kan eller bør sitte i uskifte, og konsekvensene av valget, står også sentralt – et mål med rådgivningen på området vil være å øke gjenlevendes kunnskap om ulike valgmuligheter.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.4.1. Arv etter lov og testament Kandidaten skal forstå hovedreglene om fordeling av arv etter lov og testament, grenser for testasjonsretten, forsikringsbegunstigelse og forholdet til arveretten, pliktdelsreglene samt ektefelles og samboers arverettigheter. Hovedlinjene om grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner står sentralt.	Fakta Forståelse
1.4.2. Skatt på arv og forskudd på arv Kandidaten skal og kunne beregne skattemessige konsekvenser ved overføring av ulike, viktige objekter som f.eks. fritidsbolig, bolig og aksjer/aksjefond. Kandidaten skal kunne gi kunden informasjon om aktuelle muligheter som kan gi gode løsninger.	Fakta Forståelse
1.4.3. Uskiftet bo Kandidaten skal kjenne til vilkårene for uskifte for gjenlevende ektefelle eller samboer samt forstå rammene for rådigheten under uskifte og økonomiske konsekvenser av uskiftet bo og opphør av boet. Kandidaten skal kjenne til hovedregler om skifteoppgjøret og hovedforskjellene på privat og offentlig skifte.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.5. ØKONOMISKE OG JURIDISKE SIDER VED INNGÅELSE OG OPPLØSNING AV EKTESKAP OG UGIFT SAMLIV

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om ektefellers råderett under ekteskapet, ansvaret for gjeld og bankers opplysningsplikt overfor en ektefelle. Sentralt er også den økonomiske delingen ved opphør av ekteskapet, med likedeling, skjevdeling og særreie. Ektepakt kan brukes bl.a. til å styre delingsoppgjøret, både ved eventuell skilsmisse og ved den enes død. I sistnevnte tilfelle står også testament og forsikring sentralt. Det bør være en finansiell rådgivers oppgave å gi kunden kunnskap om ovennevnte problemstillinger og dels gi råd om egnede produkter.

Ugifte samboere er en heterogen gruppe, og råderett, gjeldsansvar og hvem som beholder hva ved opphør, er sentralt også for samboere. Finansrådgivere bør sette ugifte samboere på sporet av samboeravtale, forsikring og testament – selv om visse samboere nå har fått en begrenset arverett og uskifterett.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.5.1. Ekteskap – rådighet, gjeldsansvar og opplysningsplikt. Kandidaten skal forstå reglene om ektefellers formuesforhold, herunder om råderett og begrensninger i råderetten samt ansvar for gjeld. Kandidaten skal forstå reglene om bankers opplysningsplikt overfor ektefelle.	Fakta Forståelse
1.5.2. Oppløsning av ekteskap – likedeling, skjevdeling, særreie, retten til boligen og betydningen av ektepakt. Kandidaten skal kunne angi løsning på et økonomisk delingsoppgjør (skifte), herunder anvende prinsippene om likedeling, skjevdeling og særreie samt retten til enkelte eiendeler, særlig boligen. Kandidaten skal kunne vise konsekvenser av avtaler gjort i ektepakts form.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.5.3. Samboerskap – samboeravtale, forsikring og testament. Det økonomiske oppgjøret, herunder om hvem som eier hva og forholdet til husstandsfelleskapsloven. Kandidaten skal forstå betydningen av og peke på sentrale elementer i en samboeravtale og forstå viktigheten av forsikring og testament i ulike typetilfeller. Kandidaten skal kjenne til det økonomiske oppgjøret ved opphør av samlivet, herunder om håndteringen av eiendeler i sameie, som f.eks. bolig, og anvendelsen av husstandsfelleskapsloven.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 1.6. MINDREÅRIGE, VERGE, FYLKESMANNEN OG BANKEN

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om mindreåriges rettslige disposisjonsevne og konsekvenser av regelbrudd, herunder om umyndiges erstatningsansvar. Videre omhandles vergenes råderett og plikter, særlig knyttet til finansielle forhold, som plassering av mindreåriges midler. Grensen mellom vergenes råderett og fylkesmannens forvaltningsplikt står sentralt, likeledes håndteringen av situasjoner der vergene er uenige (typisk skilsmissetilfeller). Anvendelse av reglene om givers eller arvelaters mulighet til å bestemme hvordan gave- eller arvemidler skal forvaltes, er spesielt viktig.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.6.1. Mindreårige og verge Kandidaten skal kjenne til reglene om mindreåriges rettslige disposisjonsevne knyttet til finansielle forhold og rettsvirkninger av regelbrudd.	Fakta Forståelse
1.6.2. Fylkesmannen og gavebrev Kandidaten skal forstå reglene for vergenes råderett, forholdet mellom vergene og grensen mot fylkesmannens forvaltningsplikt. Videre skal kandidaten vite hvordan giver eller arvelater i praksis gjennom gavebrev eller testament kan bestemme hvordan mindreåriges midler skal forvaltes.	Fakta Forståelse

: 2. EMNEOMRÅDE 2: MAKROØKONOMI

Oversikt og bakgrunn

Makroøkonomi dreier seg om hvordan økonomien som helhet fungerer og gir innsikt i overordnede rammebetingelser for både husholdninger og bedrifter. Faget søker å forklare hva som påvirker størrelser som samlet produksjon, samlede realinvesteringer, samlet forbruk, samlet arbeidsledighet, samlet lønnsvekst, det gjennomsnittlige prisnivå, rentenivå, landets konkurranseevne overfor utlandet osv. Videre legges de vekt på hvordan økonomiske politikk, spesielt penge- og finanspolitikken, påvirker ulike makroøkonomiske størrelser.

Kundene påvirkes av makroøkonomiske forhold på en rekke ulike måter: sannsynligheten for å bli arbeidsledig, lønnsutvikling, lønnsomheten i bedrifter, eiendomspriser, aksjekurser, valutakurser, rentenivå etc. For at rådgiver skal være en kompetent samtalepartner, er det derfor viktig at rådgiver har kunnskap om både makroøkonomiske begreper og sentrale sammenhenger mellom makroøkonomiske variabler. Ikke minst er det viktig å kjenne til hvilke målsettinger man har for den økonomiske politikken, hvilke virkemidler myndighetene har til rådighet og hvordan endringer i disse virkemidlene faktisk vil kunne tenkes å påvirke utviklingen. Herunder er det viktig at rådgiver kjenner det pengepolitiske system i og med at renten påvirker en rekke sentrale størrelser i det økonomiske liv og derigjennom kundens økonomi.

Kravet er at rådgiveren skal ha god kompetanse innen økonomisk politikk slik at de i kundesamtaler med personkunder er kunnskapsrike samtalepartnere.

Makroøkonomi består av fem fagemner:

- 2.1. Innledning
- 2.2. Nasjonalregnskap og andre sentrale økonomiske størrelser
- 2.3. Kreditt - og valutamarkedet
- 2.4. Konjunkturteori
- 2.5. Inflasjon og pengepolitikk

Antall oppgaver på kunnskapsprøven: 10

FAGEMNE 2.1. INNLEDNING

Beskrivelse

Denne delen gir en innføring i hvilke problemstillinger makroøkonomifaget fokuserer på, herunder mål, virkemidler og arbeidsdeling innen makroøkonomisk politikk. Videre fokuseres det på skillet mellom realobjekter og finansobjekter, kortsiktige og langsiktige problemstillinger, herunder noen korte kommentarer til sentrale drivkrefter bak langsiktig økonomisk vekst – hva som skaper kortsiktige variasjoner i aktivitetsnivå tar vi grundigere under fagområde 2.4.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.1.1. Realøkonomi og pengeøkonomi Kandidaten skal forstå forskjellen mellom realobjekter og finansobjekter.	Fakta Forståelse
2.1.2. Kort og lang sikt Kandidaten skal kunne skille mellom kortsiktige og langsiktige sammenhenger for sentrale størrelser.	Fakta Forståelse
2.1.3. Mål og virkemidler i stabiliseringspolitikken Kandidaten skal kunne gjengi mål og virkemidler i stabiliseringspolitikken, herunder handlingsregelen samt ansvarsfordelingen mellom regjering og sentralbank.	Fakta
2.1.4. Årsaker til langsiktig økonomisk vekst Kandidaten skal kjenne til sentrale årsaker til langsiktig økonomisk vekst.	Fakta
2.1.5. Sentrale datakilder Kandidaten skal kjenne til noen sentrale makroøkonomiske datakilder.	Fakta

FAGEMNE 2.2. NASJONALREGNSKAP OG ANDRE SENTRALE ØKONOMISKE STØRRELSER

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler innholdet i sentrale makroøkonomiske størrelser. Videre rettes oppmerksomheten mot noen av de mest sentrale sammenhenger som vi finner igjen i nasjonalregnskapet. Dette er viktig grunnlagsmateriale for å forstå de mer teoretiske sammenhengene som kommer i de påfølgende emneområdene.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.2.1. Nasjonalregnskap – sentrale begreper Kandidaten skal forstå hva som menes med BNP og NNP, realligningen, nettoeksport, driftsbalanse, disponibel inntekt og sparing.	Fakta Forståelse
2.2.2. Hvordan ledighet måles Kandidaten skal kunne gjengi hvordan arbeidsledighet måles.	Fakta
2.2.3. Inflasjon Kandidaten skal kunne gjengi hva inflasjon og deflasjon er og hvordan disse måles.	Fakta
2.2.4. Nominelle kontra reelle størrelser Kandidaten skal forstå forskjellen mellom nominelle og reelle variable for følgende størrelser: BNP, lønn, renter, valuta.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 2.3. KREDITT - OG VALUTAMARKEDET

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om rentedannelse og hva som påvirker valutakurser. Renten påvirker kunden gjennom flere kanaler, herunder aktivapriser. Det er viktig at rådgiver både har kjennskap til sentrale rentebegreper og koblingen mellom disse. Kunnskap om hva som påvirker valutakurser står sentralt for å kunne formidle risikobildet overfor kunden.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.3.1. Penge- og kredittmarkedet Kandidaten skal forstå rentedannelsen i pengemarkedet og kunne gjengi sentrale rentebegreper som styringsrente, pengemarkedsrente og markedsrente og forstå sammenhengen mellom disse, samt hva som menes med likviditetspolitikk og pengemultiplikator. Kandidaten skal kunne gjengi faktorer som påvirker de langsiktige rentene og hva som menes med terminrente og rentekurven. Videre skal kandidaten kunne gjengi forskjellen mellom fast og flytende rente og kjenne til faktorer som påvirker disse.	Fakta Forståelse
2.3.2. Valutamarkedet Kandidaten skal forstå hvordan valutakurser bestemmes gjennom samspeilet mellom tilbud og etterspørsel. Kandidaten skal kunne gjengi hovedtrekkene ved ulike valutakurssystemer: monetær union, fast og flytende kurs. Kandidaten skal forstå hva som menes med kjøpekraftsparitet (hovedinnholdet – ikke detaljene i teorien, heller ikke forskjellen mellom absolutt og relativ KKP). Kandidaten skal kunne gjengi forskjellen på spotkurs og terminkurs og forstå hva som menes med dekket renteparitet.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 2.4. KONJUNKTURTEORI

Beskrivelse

Dette fagemnet omhandler kunnskap om kortsiktige variasjoner i den økonomiske aktivitet. Aktivitetsnivået påvirker de økonomiske rammebetingelser for husholdninger og bedrifter og vil legge føringer på hvilke disposisjoner disse bør gjøre/ikke bør gjøre i en konkret konjunktursituasjon. Som rådgiver er det derfor viktig å ha kunnskap om de generelle makroøkonomiske rammebetingelsene og mulige virkninger av penge- og finanspolitikken.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.4.1. Sentrale konjunkturbegreper Kandidaten skal kunne gjengi hva som menes med sentrale begreper som: Normalt BNP, trendkurve, trendvekst, produksjonsgap, høykonjunktur, lavkonjunktur, oppgangskonjunktur og nedgangskonjunktur.	Fakta
2.4.2. Konjunkturindikatorer - med vekt på ledende indikatorer Kandidaten skal kunne gjengi hva som menes med konjunkturindikatorer, med vekt på ledende indikatorer.	Fakta
2.4.3. Aggregert etterspørsel – litt om driverne bak etterspørselskomponentene Kandidaten skal forstå hva som påvirker de ulike etterspørselskomponentene som privat konsum, private realinvesteringer, offentlige utgifter og nettoeksport.	Fakta Forståelse

fortsetter...

... fortsettelse fra forrige side

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.4.4. Åpen økonomi, situasjon med mye ledig kapasitet Kandidaten skal forstå hvordan finans- og pengepolitikken kan virke i en åpen økonomi med mye ledig kapasitet, faste priser og flytende valutakurs.	Fakta Forståelse
2.4.5. Åpen økonomi, situasjon med lite ledig kapasitet Kandidaten skal forstå hvordan finanspolitikken kan virke i en åpen økonomi med lite ledig kapasitet under henholdsvis inflasjonsmål og fast/felles valutakurs.	Fakta Forståelse
2.4.6. Automatisk stabilisering Kandidaten skal vite hva som menes med automatisk stabilisering.	Fakta Forståelse
2.4.7. Statens budsjettbalanse og langsiktige effekter av underskuddsbudsjettering Kandidaten skal forstå konsekvenser av underskuddsbudsjettering på lang sikt, gjeldsproblemer og eldrebølge.	Fakta Forståelse

FAGEMNE 2.5. INFLASJON OG PENGEPOLITIKK

Beskrivelse

Dette fagemnet går nærmere inn på pengepolitikken i Norge. Pengepolitikken, gjennom fastsetting av styringsrenten, har betydning for aktivitetsnivå, eiendomspriser, aksjekurser, valutakurser med mer og vil derfor ha vesentlig betydning for både husholdninger og bedrifter. Som rådgiver er det derfor viktig å forstå hvilke hensyn som legges til grunn for sentralbankens rentesetting og forstå hvordan endringer i renten påvirker sentrale makroøkonomiske variable.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.5.1. Inflasjon/deflasjon Kandidaten skal forstå hvorfor inflasjon/deflasjon er et problem. Kandidaten skal videre kjenne til årsakene bak inflasjon/deflasjon (det kreves ikke kunnskap om kvantitetsligningen – kun en intuitiv forståelse at sammenhengen mellom pengemengde og inflasjon). Kandidaten skal kunne gjengi virkemidler for å påvirke inflasjonen. Av pengepolitiske virkemidler skal kandidaten kjenne til styringsrenten og ulike former for balansepolitikk og valutaintervensjoner, samt virkningen av disse på kort og lang sikt.	Fakta Forståelse
2.5.2. Pengepolitikk: mål, virkemidler og effekter Kandidaten må kjenne til avveiningene mellom stabilitet i inflasjon og produksjon under inflasjonsstyring. Kandidaten skal videre forstå sammenhengen mellom rente og inflasjon; valutakurskanalen, forventningskanalen og etterspørselskanalen.	Fakta Forståelse

DEL 4

TVERRGÅENDE EMNER

: 1. TVERRGÅENDE EMNE: GRUNNLEGGENDE REGELVERK

Oversikt og bakgrunn

Emneområdet regelverk danner en felles plattform for alle autorisasjons- og godkjenningsordninger for selgere og rådgivere innenfor finans og forsikring som FNO har vedtatt eller sluttet seg til. Emneområdet dekker dels grunnleggende juridisk tenkemåte og dels lover og regelverk som selgerne og rådgiverne må forventes å ha kjennskap til og kunnskap om i sin kundekontakt. Det dreier seg særlig om regelverk som er generelt (gjelder på samme måte for alle typer selgere og finansielle rådgivere), og en del spesielle bestemmelser i ulike regelverk, som er rettet inn mot å ivareta samme grunnleggende kundeforsyn.

Emneområdet ses i sammenheng med fagplanen for etikk og god rådgivningsskikk. Spørsmålene i testene søkes så vidt mulig å lages slik at de er relevante for rådgivernes/selgernes hverdag.

De emner som denne fagplanen omfatter, er i all hovedsak tenkt å være uttømmende behandlet her, slik at det normalt ikke skal være nødvendig å komme tilbake til samme tema i påbygningsmoduler med ytterligere kompetansekrav. Det må likevel påregnes at det blir stilt ytterligere kompetansekrav innenfor jus og regelverk i form av påbygningselementer i de ulike autorisasjons- og godkjenningsordningene.

Grunnleggende regelverk består av tre tverrgående fagemner:

- 1.1. Grunnleggende lovforståelse
- 1.2. Særlige relevante offentligrettslige bestemmelser
- 1.3. Særlige relevante privatrettslige bestemmelser

Antall oppgaver: 5

TVERRGÅENDE FAGEMNE 1.1. GRUNNLEGGENDE LOVFORSTÅELSE

Beskrivelse/begrunnelse

Det er viktig at rådgivere og selgere har grunnleggende kunnskap om rettssystemet, norsk lovverk og anvendelse av dette i sitt daglige virke.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.1.1. Hva er juridisk metode? Kandidaten skal vite hva juridisk metode er, kandidaten skal vite at det er en metode/verktøy for å finne svar på et juridisk spørsmål.	Fakta
1.1.2. Om rettssystemet (herunder kort om forholdet til EU/EØS) Kandidaten skal ha oversikt og kjenne til organiseringen og rollene i rettssystemet. Kandidaten skal også kjenne til rettssystemets forhold til EU/EØS.	Fakta

fortsetter ...

... fortsettelse fra forrige side

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.1.3. Rettskildefaktorene</p> <p>1.1.3.1. Kandidaten skal vite hva en rettskilde er, og at man må undersøke rettskildene når man skal finne svar på et juridisk spørsmål. Kandidaten må vite at de ulike rettskildene kan ha ulik vekt. Videre skal kandidaten kunne følgende om rettskildefaktorene</p> <p>1.1.3.2. Kandidaten skal vite at man starter i lov/lovteksten for å finne svar på juridiske spørsmål, kandidaten skal vite at ikke alt er lovregulert og at det på enkelte rettsområder har utviklet seg ulovfestet rett (utviklet gjennom rettspraksis). Kandidaten skal videre vite at det kan gis ytterligere detaljregler i forskrifter.</p> <p>1.1.3.3. Kandidaten skal vite at forarbeidene er bakgrunns materialet for lover. Man kan gå til forarbeidene for å finne svar på hvordan lov/lovtekst skal forstås.</p> <p>1.1.3.4. Kandidaten skal vite at juridiske tvister kan avgjøres ved domstoler og andre tvisteløsningsorganer. Kandidaten skal vite hvilke avgjørelser partene er forpliktet til å følge.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kandidaten skal vite at vi har forliksråd, tingsrett, lagmannsrett og Høyesterett, og at saker bringes inn for retten i denne rekkefølge. Høyesterett er siste instans og avgjørelsen herfra har forrang foran avgjørelser fra lavere instanser. • Kandidaten skal vite hva rundskriv fra Finanstilsynet er og hvilken rolle de spiller • Kandidaten skal kunne gjengi rollen Finansklagenemnda har og hvilken rettslig betydning avgjørelser herfra har. • Kandidaten skal vite hva bransjeavtaler og standarder er og hvilken betydning de har.	Fakta
<p>1.1.4. Tolkingsprinsipper</p> <p>Kandidaten skal vite at dersom lovteksten åpner for skjønnsmessig vurdering, må man tolke ordlyden og i tillegg kan/må man se på de ulike rettskildene for å finne svar.</p>	Fakta
<p>1.1.5. Harmonisering av rettskildene</p> <p>Kandidaten skal vite at en høyere lov går foran en lavere, for eksempel lov før forskrift, spesiallov går foran en generell lov, en ny lov går foran en gammel lov.</p>	Fakta

TVERRGÅENDE FAGEMNE 1.2. SÆRLIGE RELEVANTE OFFENTLIGRETTLIGE BESTEMMELSER

Beskrivelse/begrunnelse

Det er viktig at rådgivere og selgere har god kunnskap om personopplysningsloven, hvitvaskingsloven og taushetspliktbestemmelser, da dette har særlig betydning for selskap og kunde.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.2.1. Personopplysningsloven Kandidaten skal kunne gjengi de viktigste elementene, regler og bruk av personopplysninger etter personopplysningsloven.	Fakta
1.2.2. Taushetspliktbestemmelser Kandidaten skal forstå reglene om taushetsplikt utad, innad i foretak mellom konsernselskaper (informasjonssperrer) og videre kunne anvende reglene på relevante problemstillinger.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.2.3. Hvitvaskingsloven Kandidaten skal kunne gjengi hovedreglene for kundekontroll og undersøkelsesplikt etter lov om hvitvasking. Videre skal de kjenne til selskapets rapporteringsplikt.	Fakta Forståelse Anvendelse

TVERRGÅENDE FAGEMNE 1.3. SÆRLIGE RELEVANTE PRIVATRETTLIGE BESTEMMELSER

Beskrivelse/begrunnelse

Det er viktig at rådgivere og selgere har god kunnskap om hvilken betydning rådgivers rolle har i forbindelse med avtaleinngåelsen og hvilket økonomisk/strafferettslig ansvar man kan påføre seg selv og selskapet. Det er også viktig at rådgiver/selger har kunnskap om rammene for sine fullmakter.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.3.1. Angrerettloven (Fjernsalgsloven) Kandidaten skal kunne gjengi hovedreglene for angrerett ved kjøp av tjenester	Fakta
1.3.2. Konsekvenser av rådgiver/selgers rolle og handlinger 1.3.2.1. Kandidaten skal vite at de råd/anbefalinger som er i strid med gjeldende regelverk kan medføre ansvar for selskapet og/eller rådgiver/selger. 1.3.2.2. Kontraktsrett: Kandidaten må vite hvordan en avtale kommer i stand og når den er rettslig bindende. Videre skal kandidaten vite at muntlige avtaler er like bindende som skriftelige. Kandidaten skal ha kunnskap om egen fullmakt (stillingsfullmakt). Kandidatene skal vite at avtalen tolkes på bakgrunn av avtaletekst og omstendigheter rundt avtaleinngåelsen, og videre at avtaler kan kjennes ugyldige eller at de må revideres. Kandidaten skal videre vite at selskapet har kontraheringsplikt for enkelte tjenester/produkter. 1.3.2.3. Erstatningsrett: Kandidaten skal kjenne til vilkårene for erstatning, herunder: <ul style="list-style-type: none"> • Ansvarsgrunnlag • Årsakssammenheng • Økonomisk tap	Fakta

fortsetter ...

... fortsettelse fra forrige side

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>Kandidaten skal kjenne til at vilkårene er kumulative, dvs. at alle vilkårene må være oppfylt.</p> <p>Når det gjelder vilkåret om ansvarsgrunnlag skal kandidaten kjenne til at ansvaret kan være lovfestet eller ulovfestet, og at det kan være avhengig av skyld (subjektivt) eller uavhengig av skyld (objektivt). Kandidaten skal videre kjenne til ansvar i og utenfor kontrakt og profesjonsansvar som ansvarsgrunnlag.</p> <p>I tillegg til kravet til faktisk årsakssammenheng, skal kandidaten kjenne til at det må foreligge årsakssammenheng mellom det erstatningsbetingende forhold (hendelsen/ unnlåtelsen) og skaden, og mellom skaden og det økonomiske tap som kreves erstattet (rettslig årsakssammenheng).</p> <p>Kandidaten skal kjenne til kravet til adekvans, altså at skaden ikke må være en for fjern eller upåregnelig følge av det erstatningsbetingende forhold.</p>	Fakta

: 2. TVERRGÅENDE EMNE: ETIKK OG GOD RÅDGIVNINGSSKIKK

Oversikt og bakgrunn

Etikk

Dette emneområdet gir en innføring i sentrale begreper, prinsipper, verktøy og figurer innen fagfeltet etikk. Målet er å legge grunnlaget for at rådgivere/selgere i finansnæringen skal kunne:

- Reflektere over rollen som rådgiver/selger og som representant for næringen
- Oppdage etiske utfordringer og dilemmaer i arbeidshverdagen
- Ta initiativ til å diskutere etiske utfordringer og dilemmaer
- Håndtere etiske utfordringer og dilemmaer på en systematisk måte
- Begrunne egne valg og standpunkter

Etikkkompetanse vil gjøre den enkelte rådgiver/selger bedre rustet til å møte etiske utfordringer og dilemmaer i egen arbeidshverdag på en god måte. Denne kompetansen er helt avgjørende for at finansnæringen skal kunne fylle samfunnsrollen sin og ta det ansvaret som følger den, samt ivareta og styrke næringens omdømme.

God rådgivningsskikk

Retningslinjene har til hensikt å sikre at all rådgiving som blir foretatt fra bedriftens side, er av en slik karakter at kundens nåværende og fremtidige situasjon blir grundig belyst og kunden får råd som er tilpasset den enkeltes situasjon. God rådgivningsskikk er næringens egne kjøreregler som skal sikre at rådgivningen skjer på en slik måte at det skaper tillit hos kunden. En sentral retningslinje er at kundens interesse skal gå foran bedriftens og rådgivers egne interesser ved en eventuell interessekonflikt. I god rådgivningsskikk ligger forslag til presiseringer for kredittrådgivere.

Anvendelse av kompetansen i god rådgivningsskikk inngår som en naturlig del av rollespillet i praktisk prøve. Drøfting av etisk dilemma avholdes som en egen prøve i form av en e-simulering kalt Samtalen etter at kunnskapsprøven er bestått.

Emneområdet består av 6 fagemner:

- 2.1. Etske begreper
- 2.2. Etske prinsipper
- 2.3. Etske dilemmaer
- 2.4. Etikk og tilbakemeldingskultur
- 2.5. Profesjonsetikk
- 2.6. God rådgivningsskikk

Antall oppgaver: 15

TVERRGÅENDE FAGEMNE 2.1. ETISKE BEGREPER

Beskrivelse

Kandidaten skal forstå hva etikk er – og hva det ikke er. Etikk beskrives som et begrunnelsesverktøy, og kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske vurderinger og andre vurderinger, som ofte forveksles med de etiske.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.1.1. Etikk som et begrunnelsesverktøy Kandidaten skal vite at etikk er et begrunnelsesverktøy.	Fakta
2.1.2. Forskjellen mellom etikk og jus Kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske og juridiske vurderinger.	Forståelse
2.1.3. Forskjellen mellom etikk og moral Kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske og moralske vurderinger.	Forståelse
2.1.4. Forskjellen mellom etikk og omdømme Kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske vurderinger og omdømmevurderinger.	Forståelse

TVERRGÅENDE FAGEMNE 2.2. ETISKE PRINSIPPER

Beskrivelse

Ikke alle begrunnelser er saklige. Kandidaten skal forstå etikkens krav om saklig begrunnelse og kunne gjenkjenne usaklige begrunnelser i konkrete eksempler. Likhetsprinsippet og offentlighetsprinsippet presenteres som grunnlag for å gi saklige begrunnelser. Kandidaten skal kunne identifisere begrunnelser som hviler på disse prinsippene og selv være i stand til å begrunne sine handlinger gjennom dem.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.2.1. Etikkens krav om saklig begrunnelse Kandidaten skal forstå etikkens krav om saklig begrunnelse.	Forståelse
2.2.2. Likhetsprinsippet Kandidaten skal kunne anvende likhetsprinsippet.	Anvendelse
2.2.3. Offentlighetsprinsippet Kandidaten skal kunne anvende offentlighetsprinsippet.	Anvendelse
2.2.4. Svake begrunnelsesstrategier Kandidaten skal kunne identifisere usaklige begrunnelser.	Anvendelse

TVERRGÅENDE FAGEMNE 2.3. ETISKE DILEMMAER

Beskrivelse

Etikk er et begrunnelsesverktøy. I utvidet forstand er etikk også et verktøy for å håndtere dilemmaer i arbeidshverdagen. Kandidaten skal kunne identifisere dilemmaer i konkrete eksempler og kunne håndtere dem på systematisk måte gjennom verktøyet Navigasjonshjulet.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.3.1. Hva et dilemma er Kandidaten skal forstå hva et dilemma er og kunne anvende definisjonen på konkrete dilemmaer.	Forståelse Anvendelse
2.3.2. Navigasjonshjulet Kandidaten skal kunne anvende Navigasjonshjulet.	Anvendelse

TVERRGÅENDE FAGEMNE 2.4. ETIKK OG TILBAKEMELDINGSKULTUR

Beskrivelse

Det vil alltid være aspekter ved eget arbeid en ikke selv er klar over. I et arbeidsfellesskap med god tilbakemeldingskultur bidrar hver enkelt med å gi nyttige tilbakemeldinger og ta initiativ til å diskutere etiske utfordringer. Kandidaten skal vite hva som kjennetegner en god tilbakemeldingskultur og kjenne til relevante utfordringer. Kandidaten skal også forstå sammenhengen mellom etikk og tilbakemeldingskultur.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.4.1. Tilbakemeldingskultur Kandidaten skal vite hva som menes med uttrykket "tilbakemeldingskultur" og hva som kjennetegner en god tilbakemeldingskultur.	Fakta
2.4.2. Utfordringer knyttet til å bygge god tilbakemeldingskultur Kandidaten skal kjenne til relevante utfordringer knyttet til å bygge god tilbakemeldingskultur.	Fakta
2.4.3. Joharis vindu Kandidaten skal forstå figuren Joharis vindu.	Forståelse
2.4.4. Sammenhengen mellom etikk og tilbakemeldingskultur Kandidaten skal forstå sammenhengen mellom etikk og tilbakemeldingskultur.	Forståelse

TVERRGÅENDE FAGEMNE 2.5. PROFESJONSETIKK

Beskrivelse

Rådgivere/selgere i finansbransjen kan, i vid forstand, sammenlignes med profesjonsutøvere som leger, advokater og revisorer. Felles for alle disse yrkesutøverne er at de besitter kunnskap, erfaring og makt som kunden, klienten eller pasienten mangler. Med dette overtaket følger et ansvar for å ivareta kundens, klientens eller pasientens interesse. Kandidaten skal forstå sentrale profesjonsetiske begreper og se sammenhengen mellom egen yrkesutøvelse og yrkesgruppens/næringens omdømme. Kandidaten skal dessuten forstå den samfunnsrolle og det samfunnsansvar som følger næringen.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.5.1. Kunnskapsgap Kandidaten skal forstå hva som menes med "kunnskapsgap" i forholdet mellom rådgiver/selger og kunde.	Forståelse
2.5.2. Interessemotsetninger Kandidaten skal forstå hva som menes med "interessemotsetninger" i forholdet mellom rådgiver/selger og kunde.	Forståelse
2.5.3. Yrkesgruppe Kandidaten skal forstå hva det vil si at den enkelte rådgiver/selger representerer en yrkesgruppe.	Forståelse
2.5.4. Tillit og omdømme Kandidaten skal forstå sammenhengen mellom egen yrkesutøvelse og tilliten til yrkesgruppen/næringen. Kandidaten skal forstå hva som menes med de to uttrykkene "in fact" (det som faktisk er tilfelle) og "in appearance" (hvordan det ser ut for andre).	Forståelse
2.5.5. Samfunnsrolle og samfunnsansvar Kandidaten skal forstå næringens samfunnsrolle. Kandidaten skal forstå næringens samfunnsansvar og sammenhengen mellom næringens samfunnsansvar og egen yrkesutøvelse.	Forståelse

TVERRGÅENDE FAGEMNE 2.6. GOD RÅDGIVNINGSSKIKK

Beskrivelse

God rådgivningsskikk skal ligge til grunn for all kundebehandling og rådgivning. Det er næringens felles regningslinjer eller kjøreregler for hvordan kunderådgivning skal foregå. Det er en forutsetning at rådgiveren har meget god kunnskap, forståelse og vet hvordan rådgivning skal foregå for at disse retningslinjene følges i egen bedrift. Kandidaten skal kunne anvende reglene på konkrete situasjoner.

RETNINGSLINJER OG KRAV TIL KUNNSKAP

Kandidaten skal kunne anvende kunnskap om god rådgivningsskikk på relevante problemstillinger. For hver av de 10 retningslinjene skal kandidaten kunne:

- gjengi innholdet
- forstå bakgrunnen for at retningslinjen er innført og hvilke hensyn den skal ivareta
- forklare hvordan retningslinjene skal anvendes i konkrete kundesituasjoner.

Kunnskaps-
nivå

10 RETNINGSLINJER FOR GOD RÅDGIVNINGSSKIKK:

A. Forberedelse

1. Planlagte kundesamtaler skal være godt forberedt

B. Innledning

2. Rolleavklaring:

Presenter deg selv, bedriften din og rammene som gjelder for kundesamtalen. Avklar kundens forventninger. Sørg for at det ikke feilaktig skapes inntrykk av at rådene som gis er uavhengige eller nøytrale.

C. Behovskartlegging

3. Behovsavdekkning:

Innhent nødvendige opplysninger om kunden og kundens behov.

- *Skadeforsikring og personforsikring:* Forsikringsbehov, risiko, livssituasjon og planer.
- *Finansiell rådgivning:* Økonomisk situasjon, forventet økonomisk utvikling og mål for plasseringen, risikoprofil, kunnskap om og erfaring fra aktuelle investeringsområder.
- *Kreditt:* Økonomisk situasjon og kredittbehov, forventet økonomisk utvikling og fremtidsplaner.

4. Henvisningsplikt:

Henvis kunden til andre fagpersoner i situasjoner hvor du ikke har tilstrekkelig kompetanse

– avklar eventuelt selv med andre fagpersoner.

D. Løsningsforslag

5. Kunnskapsgap:

Legg frem løsningsforslag som er egnet ut fra de behov som er avdekket. Informasjonen skal være korrekt, fullstendig og ikke villedende. Forsikre deg om at kunden har forstått løsningsforslaget.

- *Skadeforsikring:* Gi informasjon om sikkerhetsforskrifter og forebyggende tiltak.
- *Personforsikring:* Gi informasjon om hvilken økonomisk trygghet løsningsforslaget sammen med offentlige ytelser vil gi. Videre informer om mulige utfall etter selskapets behandling av helseerklæringen.
- *Finansiell rådgivning:* Gi grundig informasjon om avkastningsmuligheter, risiko, likviditet/bindingsstid og kostnader.
- *Kreditt:* Gi informasjon om samlet kredittbeløp, type kreditt, løpetid, kredittkostnader herunder effektiv rente og gebyrer, størrelse og hyppighet på de betalinger forbrukeren skal foreta gjennom lånets løpetid. Forbrukeren skal også få informasjon om angrerett.

6. Interessekonflikt:

Sørg for at kundens interesser går foran bedriftens og dine egne interesser. Vær åpen om forhold som kan ha påvirket løsningsforslaget.

7. Frarådningsplikt:

Fraråd løsninger som ikke er i kundens interesse og/eller uforenlige med kundens økonomiske bæreevne.

8. Betenkningstid:

Gi kunden nødvendig tid til å tenke gjennom løsningsforslaget før avtalen inngås.

- *Finansiell rådgivning:* Dette gjelder særlig i de tilfeller der kunden ikke har tatt initiativet til samtalen.

E. Oppfølging

9. Oppfølgingsansvar:

Avtal hvordan oppfølging skal skje. Sørg for at avtalen følger bedriftens regelverk og rutiner.

- *Skadeforsikring:* Gjør kunden oppmerksom på egen plikt til å ta kontakt dersom risikobildet endrer seg.
- *Personforsikring:* Gjør kunden oppmerksom på at dersom kundens sivilstand eller økonomisk situasjon og forpliktelse endrer seg, oppfordres kunden til å ta kontakt.
- *Kreditt:* Gjør kunden oppmerksom på at dersom kundens økonomiske situasjon eller forpliktelser endrer seg bør kunden kontakte banken.

10. Dokumentasjon:

Sørg for tilstrekkelig dokumentasjon av kundesamtalen og avtalene som inngås.

Fakta
Forståelse
Anvendelse

V. 4 • 15.12.16

*Finansnæringens
autorisasjonsordninger*

Hansteens gt. 2, Postboks 2572 Solli, N-0202 Oslo, Telefon +47 23 28 42 00
www.autorisasjonsordningen.no